

פרשת תולדות

"ואלה תולדות יצחק בן-אברהם, אברהם הוליד את- יצחק" (בראשית כה:יט)

רש"י:

(יט) ואלה תולדות יצחק. יעקב ועשו א האמורים
נפרשה: אברהם הוליד את יצחק. [ס"א לאמר
שקרא הקדוש ברוך הוא שמו אברהם, אחר כך הוליד את
יצחק (אגם נראים לו). דבר אחר על ידי שכתב הכתוב
יצחק בן אברהם, הווקא לומר אברהם הוליד את יצחק],
ב לפי שהיו ליני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה,
שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו,
מה עשה הקדוש ברוך הוא, זר קלסתר פניו של יצחק
דומה לאברהם*, והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק,
וזהו שכתב כאן יצחק בן אברהם, שהרי עדום יש שאברהם
הוליד את יצחק (סס לו):

בעל הטורים:

הוליד. בנימטריא דומה. שהיו זיו איקונין של יצחק דומין לאברהם (כ"ט פ"י):

בית הלוי:

וע"כ צר קלסתר פניו כשל אברהם. שוב
אמרו לי שכן נמצא כתוב על ספר:

אברהם הוליד את יצחק. רש"י הביא
דברי רז"ל דליצני הדור היו
אומרים מאבימלך נתעברה שרה וע"כ צר
הקב"ה קלסתר פניו של יצחק דומה
לאברהם ואמרו הכל אברהם הוליד את
יצחק. לכאורה למה קרא אותם ליצני
הדור והלא הם רשעי הדור. והנראה דודאי
לא היו אומרים כלל דמאבימלך נתעברה
דמאי ירויחו בזה דבשלמא אם שרה היתה
או בת בנים ורק אברהם היה זקן היה
מקום לאותם שאין מאמינים בהנס לומר
כן. אבל הרי אדרבה אברהם לא היה עקר
דכבר נולד לו ישמעאל ושרה היתה העקרה
ועוד בת תשעים שנה ולא יוקטן הנס
כלל באומרם דמאבימלך נתעברה. ועוד וכי
יעשה הקב"ה נס לאבימלך שלקחה באיסור
ואדרבה הכל ראו כי אבימלך נענש עבודה
בעצירת כל רחם ההכל ידעו דמאברהם
נתעברה. רק אמרו כן בדרך ליצנות שראו
דעד כאן לא הולידה שרה הגם שהיתה
צדיקת ועכשיו נתעברה ואמרו כי הועיל
לה הזכות והצער שהיה לה מלקיחת
אבימלך בעל כרחה וניצולה ממנו ויצאת
טהורה ולא נגע בה זה הועיל לה כי ראה ה'
בצורה ונתן לה הריון כמו שמצינו באשה
שנסתרה וטהורה ונקתה ונזרעה זרע (פ"י ט"א).
וזהו שאמרו בדרך ליצנות מאבימלך נתעברה
שרה וכמו הליצנות שאומרים פלוגי בנה
בית מחמאה, והכוונה שע"י שעשה סהורה
בחמאה והריוח ממון בנה הבית, וע"כ קראם
ליצני הדור. ורק היה מקום לחוש דברבות
הימים יהיה נשכח שהוא רק בגדר ליצנות
והדברי ליצנות יהיו נזכרים ויהיה לעז חלילה

„ואלה תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק“ פתח בתולדות יצחק וסיים באברהם הוליד. שני סוגי תולדות הם, טבעיים ולימודיים. הטבעיים נמשכים ממש מהאבות, והלימודיים הם תולדות במובן ההגיוני. כריש בכא קמא אמרו באבות מלאכות של שבת: אבות מכלל דאיכא תולדות, וכאבות הטומאות: אבות מכלל דאיכא תולדות. האבות של שבת אינם מולידים ממש את התולדות, אלא שמצד ההגיון כל שמלאכה זו דומה להאב למדים אותה ממנו, ולכן שם תולדותיהם כיוצא בהם, דינם שוה. בטומאה האב מוליד את התולדה, וולד הטומאה מקבל כחו מהאב על ידי מגע או משא וכיוצא. מעין תולדות טבעיים. ושם תולדותיהם לאו כיוצא בהם. ולכן שאלו שם באבות נזיקין מה הם, כיוצא או לאו כיוצא בהם, כלומר: התולדות נמשכות מהאבות, כמו בטומאה, או שלמדים מהאבות, כמו בשבת, עד שהסיקו שכל התולדות הן כיוצא בהאבות, שהן דומות להאבות ונלמדות מהם, מלבד תולדה אחת, צורות, שהיא נמשכת מהאב, מהרגל (כעטה ברגל והתיוה צורות על הכלי ושברתו), והיא לאו כיוצא בהאב.

מעין זה בבנים ואבות. יש בנים טבעיים, ויש לימודיים, כלומר: „המלמד את בן חברו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו“ אברהם אבינו כיהם לבניו היה אב כשני המוכנים. אב טבעי, וגם אב לימודי: „למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ד' לעשות צדקה ומשפט“ אבלי אב לימודי צריך שהתלמיד מצדו אף הוא ירצה לקבל את השפעת האב. וזה היה רק יצחק. ישמעאל יצא לתרבות רעה. „ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק, ולבני הפלגשים נתן מתנות וישלחם“ וגו'. „כל אשר לו“, את עצמותו ומהותו (תולדותיהם כיוצא בהם). נתן ליצחק, ולבני הפלגשים נתן רק מתנות וישלחם.

אף יצחק ביחס לבניו היה גם אב וגם מורה, אב טבעי ואב לימודי. אבל מי שקבל ממנו את „כל אשר לו“ היה רק יעקב, ולא עשו. „ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה ויעקב איש תם יושב אהלים“ ולכן לא נחשב עשו לזרע יצחק. „כי ביצחק יקרא לך זרעי, ולא כל יצחק“ ולכן אומרים בתפילת ראש השנה: „ועקדת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור“, ולא כמו שיש מנסחים: לזרעו של יעקב. זה ממילא מובן. ל„זרעו“ סתם, זה זרע יעקב.

בעצם אמנם נאמר הכתוב „כי ביצחק יקרא לך זרע“ לאברהם, ולא ליצחק. לא „כל יצחק“ נחשב לזרע אברהם. אבל לכן נאמר במיוחד: „ואלה תולדות יצחק בן אברהם“, מה ש„אברהם הוליד את יצחק“, אף על פי שמסופר בפרשה ששני בנים היו לו, יעקב ועשו, אבל לתולדותיו נחשבים רק זרע יעקב, כשם שיצחק לבדו נחשב לזרע אברהם. השלשלת של התולדות הלימודיים נמשכת מאברהם ליצחק ומיצחק ליעקב.

או"ח:

עוד ירמוז באומרו אברהם הוליד וגו' על זה הדרך, שהגם שדימה תולדות הטוב של יצחק לשל אברהם כרמוז באומרו ואלה בתוספת וא"ו, עם כל זה לא תשוב מעלתו לשל אברהם כי הוא האב זכה לו, והוא אומרו אברהם הוליד את יצחק, נתינת הטוב שבו באה מכה המוליד, משא"כ אברהם כי לבניו עובד עבודה זרה היה, והוא נתעלס להשיג בוראו ומעלת אברהם נשגבה, ולזה נקרא אברהם אוהבו יצחק (ישעיה מא ט) פירוש הוא קדם להיות אוהב לקוטו קודם שיאיר ה' אליו אהבתו זו הוא רדף אחריו בהמעצמות נפלא, משא"כ יצחק כי צנה בו אברהם צנין אהבת הטוב וכשפקק עינו בעולם כנר נחה עליו רוח ה' עוד ירמוז על זה הדרך כי תולדות יצחק היו צמיחה יומר מעולה מתולדות אברהם, כי אינו דומה לדיק בן לדיק לדיק בן רשע (יבמות סד) שהוא אברהם בן תרם, והגם

שאלו ז"ל (ב"ר ל"ג י"ג) שעשה תשובה, עם כל זה צעמ לידם אברהם עד קמוך למיתתו לא היה אלא צמדרגת רשע ופעולה האב רשע תחשיך מאור נפש הבן, וצמיחה זה נמצאת הכשרת מעשה יצחק, והוא אומרו ואלה בתוספת על הראשון ונתן טעם באומרו אברהם הוליד וגו':

ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק. המפרשים עמדו על אומרו ואלה תולדות יצחק בן אברהם, לשם מה כתוב בן אברהם, שהיה די באומרו ואלה תולדות יצחק, כמו אלה תולדות נח ואלה תולדות יעקב שלא כתיב שם אביהם. וכן מד"כ אברהם הוליד את יצחק לכאורה מיותר, שאם כתוב יצחק בן אברהם ידעינו ממילא שאברהם הוליד את יצחק.

והנה בבאר אברהם ממרן הס"ק מסלונים ז"ע מביא דברי המדרש (ב"ר פס"ג) עה"פ ואלה תולדות יצחק, האבות עטרה לבנים והבנים עטרה לאבות, האבות עטרה לבנים שנאמר (משלי יז) ותפארת בנים אבותם, הבנים עטרה לאבות דכתיב עטרת זקנים בני בנים וכו'. והאריך לבאר דברי המדרש, וקוטב דבריו, והנה תחילת העבודות להשי"ת היא לקבל העבודות באמונה ובכח"י עבד, והיינו הגם שאין לאדם שום השגה וטעם יעשה עבודתו, וזו היא עבודת נאמנה, משא"כ אם תולה העבודת בהשגת מדרגות ובהרגשת טעם אין זו עבודת נאמנה ואינה יכולה להתקיים. ע"כ צריך להתחיל בעבודת ה' באמונה, להאמין שהעבודות שנתן לו הארון ב"ה היא תיקון נפשו ועיקר חיותו אשר למען זה ירד לעולם

כדי שיעבוד להשי"ת באמונה פשוטה בין אם מרגיש טעם ובין אם לאו. ואח"כ מרחם עליו השי"ת ונותן לו תענוג והשגה בעבודתו, שזה הנקרא בחי' כריתת ברית. והוא הנאמר באברהם (נחמיה ט) ומצאת את לבבו נאמן לפניך, שבתחילה עבד להשי"ת באמונה, ואח"כ וכרות עמו הברית שקבל תענוגים והשגות. אכן גם אחר שכבר זכה לתענוג בעבודה אין העבודה יכולה להתקיים בקביעות בדרך של תענוג והשגה, כיון שפעמים נוטלים מן האדם את התענוגים ואינו מרגיש כלום. ובכדי שתהיה העבודה בקביעות צריך האדם להחזיק בב' המדות, שיעבוד להשי"ת הן במדת אהבה והן במדה ההפכית – מדת היראה, שב' המדות יחדיו מהרים שלמות ועל שניהם יחדיו תכון העבודה בקביעות. וזו היתה מדתו של יעקב אבינו ע"ה מדת תפארת הכוללת אהבה ויראה, וע"כ היא נקראת מדת אמת, כמד"כ (מיכה ז) תתן אמת ליעקב, כאשר היא מתקיימת לעד כדכתיב (משלי יב) שפת אמת תכון לעד, כי ב' המדות יחדיו הם אמת שמתקיימים לעד, משא"כ כל מדה בפני עצמה אינה יכולה להתקיים. ועפ"ז מפרש דברי המדרש עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם, והנה אברהם היתה מדתו חסד ואהבה ששייך בזה בחי' מותרות וסיגים, ומזה נולד ישמעאל שהיה הסיגים ומותרות של מדת

אהבה, וכן יצחק היתה מדתו גבורה ויראה ומהסיגים והמותרות של מדת היראה נולד עשו, ורק אח"כ היה יכול להילד יעקב שהיתה מדתו בבחי' התמזגות מחסד וגבורה שהוא מדת רחמים ותפארת נקיים בלי סיגים ומותרות, וכדי להוליד את יעקב היה צריך אברהם לקבל את מדת היראה מיצחק ויצחק קיבל את מדת אהבה מאברהם, שזהו ענין תפארת בנים אבותם ועטרת זקנים בני בנים, ורק אח"כ יכול היה יעקב להילד מדת תתן אמת ליעקב הכוללת ב' המדות של אברהם ויצחק. וזהו פי' הפסוק ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק, שקודם שכתבה התורה את תולדות יצחק הוא יעקב שמדתו תתן אמת ליעקב, כתיב ואלה תולדות יצחק בן אברהם, היינו שיצחק קיבל את מדת אהבה מאברהם, ואברהם הוליד את יצחק היינו שקיבל מיצחק את מדת היראה, ורק אח"כ נולד יעקב שמדתו תתן אמת ליעקב הכוללת ב' המדות יחדיו, עכתה"ק.

האזמור ר' יחיאל מאלכסנדר:

ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק... יצחק סבור היה תמיד שהוא עצמו אינו כלום. אלא "בן אברהם"; חלה הכל רק בזכות אביו. ואברהם שוב היה חושב שלא עשה ולא פעל כלל בעבודת הבורא, ואין לו זכות מצד עצמו אלא זאת, שהעמיד בן הגון: "אברהם הוליד את יצחק". זה היה דרכם בקודש, שהם לא ראו עצמם כדאים בעיניהם, אלא או זכות אבותם בידם, או זכות בניהם.

הרב שמחה בונים מפשיסחא:

אברהם הוליד את יצחק... איזהו חכם, הרואה את הנולד (תמיד לב), מן הנולד. הבן, אפשר להכיר את האב. אברהם הוליד את יצחק.

יט ואלה. אחר שהזכיר תולדות ישמעאל, שב להזכיר תולדות יצחק, שהם עשו ויעקב. ויש אומרים כי טעם הוליד את יצחק, שהיה דומה לאביו. וכל דואיו יעידו כי

אברהם הולידו. ויש אומרים כי טעם הוליד גדל ורכה א, כמו יולדו על ברכי יוסף (להלן ג כג), והעד שאמר וישלחם מעל יצחק בנו (לעיל פסוק ו):

אברנאל:

והנכון שמלת תולדות כולל להולדת הבנים ולמאורעות שאירעו לו ולכן אמר אברהם הוליד את יצחק להגיד שבמאורעות שקרו יאירע ליצחק נחומה לאברהם באופן שהם היכיחו כי אברהם הוליד את יצחק להדמות עניני האב וקורותיו לעניני הבן. כי הנה אם אברהם לקח אשה ממשפחתו יצחק גם כן לקח אשה ממשפחתו. אם אברהם לקחה בבחרותו בו מ' שנה כמו שביארתי שם גם יצחק לקחה בו מ' שנה. אם אברהם ואשתו שניהם היה עקרים גם יצחק ואשתו היו עקרים. אם אברהם הוליד ראשונה ישמעאל הרשע ואח"כ יצחק החשוב כן יצחק הוליד תחלה עשו הרשע ואח"כ הוליד יעקב איש תם. אם אברהם הוליד ישמעאל פרא למד מדבר וצודה תמיד ויצחק יושב אהלים כן יצחק הוליד עשו ודע ציד איש שדה ואחר כך ויעקב איש תם יושב אהלים. אם אברהם אהב את ישמעאל על כל חסרונו כן יצחק אהב את עשו אם אברהם גרש מביטחו את ישמעאל לא מרצונו אלא מרצון השם כן יצחק גרש את עשו מביטחו ומירושתו ברצון השם. אם אברהם בנו הקטן ירש את ברכתו ויעודי ירושת ארצו ככה יצחק יעקב בנו הקטן זכה לזה עצמו. אם בימי אברהם היה רעב ג"כ בימי יצחק היה רעב. אם אברהם הלך אל גרר לגור שם כן יצחק. אם אברהם הלך אליו אבימלך ופיכול שר צבאו לבקש הבטחתו. כן יצחק הלך אליו אבימלך ופיכול שר צבאו לבקש בריתו ושלומו. אם אברהם אמר על אשתו אחתי היא והיכיתו אבימלך על כך כן יצחק. אם אברהם נתברך במקנה צאן ובקר כן היה יצחק גם כן אם אברהם חפר בארות כן יצחק. הרי לך הדמויים האלה וזולתם שהיו ביניהם שבעבורם אמר אברהם הוליד את יצחק שנחומה אליו בקורותיו.

כלי יקר:

יט) ואלה תולדות יצחק בן אברהם. אע"פ שאמר שהיה בן אברהם מכל מקום הוצרך לומר אברהם הוליד את יצחק. לפי שנאמר כי ישמעאל בן אברהם אשר ילדה הגר המצרית (שם סה יב) הרי שהזכיר לשון בן אצל אברהם, אבל התולדה תלה בהגר הוצרך לומר כאן שתואר הבן והתולדה הכל מתיחס אחר אברהם. כי בלשון עברי יש חילוק בין לשון בן ללשון תולדה. כי לשון בן יאמר לפעמים אף בלא תולדה כי התלמידים קרוין בנים אע"פ שלא ילדם ממש, וכמו ויהי לה לבן דמשה, ותהי לו לבת דאסתר, ואברהם נקרא אב המון גוים אע"פ שלא ילדם. וכן יש הבדל בין המלמד ובין המולידו ממש כי מה שהאדם מקבל טבע מלמדו זהו במקרה ולא בעצם והמקרה משתנה מצד המקבל, אבל מה שהאדם מקבל טבע מולידו זהו בעצם ולא ישתנה אם יזנה כך על טבעו, אם לא מצד רוב חריצות והשתדלות והרגל יכול לבא

לידי טבע שני, אבל טבע מלמדו ישתנה במקל. לכן אמר משה (במדבר יא יב) האנכי הרייתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתי, ואמר אע"פ שהם תלמידי והתלמידים קרויין בנים מכל מקום הרי לא ילדתיים ממש, ומה אעשה אם מעשיהם משתנים מטובה לרעה, כי הערימו עצה ולא מני ולא ממני יצא הרב, וא"כ למה זה תטיל כל הטורה הזה עלי כאלו אשמתם תלויה בי, ומה שנאמר (שם ג א) אלה תולדות אהרן ומשה, וקחשיב נדב ואביהו, הוצרך להזכיר לשון תולדה משום אהרן שהזכיר:

לפיכך ישמעאל, לא נקרא כי אם בן אברהם. כי לא קיבל טבעו זולת מה שלמדו אברהם ממעשיו הטובים זה היה אצלו במקרה ונשתנה, שהרי לסוף יצא לתרבות רעה לפיכך תלה התולדה בהגר כן קיבל טבע הגר המצרית, והמצרים שטופי זימה ע"כ היה גם הוא מצחק בגלוי עריות

ולא נשתנה כי קבל טבעו בעצם, ע"כ תלה המקרה באברהם והעצם בהגר. אבל יצחק קיבל טבע אברהם ולמד גם ממעשיו על כן תלה הכל באברהם הן לשון בן הן לשון תולדה, ועל כן לא היה כי ישמעאל שהיה מצחק בגלוי עריות גם בהיותו נער כי כך קראו הכתוב באותו זמן (לעיל כא יב). והגיד לנו הכתוב ביצחק שקיבל טבע אביו מכל וכל, והיה גרור מעריות כל כך עד שכבש מעיינו ולא נשא אשה עד היותו בן מ' שנה, כי המתין עד שימצא את רבקה בת זוגו, ולא רצה להתחתן עם הכנענים שירשו הזימה מן חם אביהם שרבעו לנח אביו, על כן הוצרך להמתין מ' שנה כי כלי ספק בן יחיד כמותו היו לו קופצים רבים, ואיך ישכ בלא אשה זמן רב כזה, אלא ודאי מן הטעם שהזכרנו:

וכדי שלא ימצא המערער מקום לחלוק, ולומר אם יצחק נולד כל כך בקרובה וטהרה א"כ למה יצא ממנו עשו שהיה צד נשים תחת בעליהן, ודאי מאבימלך נתעברה שרה ע"כ נמשך בן אחד אחר טבעה של שרה, והשני אחר טבע אבימלך, כי מטעם זה אמרו רז"ל (ב"מ פו.) שהיה צד קלסתר פניו דומה לאברהם. הנה לפי דרכינו כדי להסיר הרהור זה, אמר הכתוב בקחתו את רבקה בת בחואל הארמי מפרן ארם אחות לבן הארמי. ורוב בנים אחר אחי האם, על כן קיבל אחד מן הבנים טבע של לבן צייד הרמאי: